

digitalt

moderne medier [1.03] morgenbladet mai 1996

science fiction

kyborgere og teknofobikere

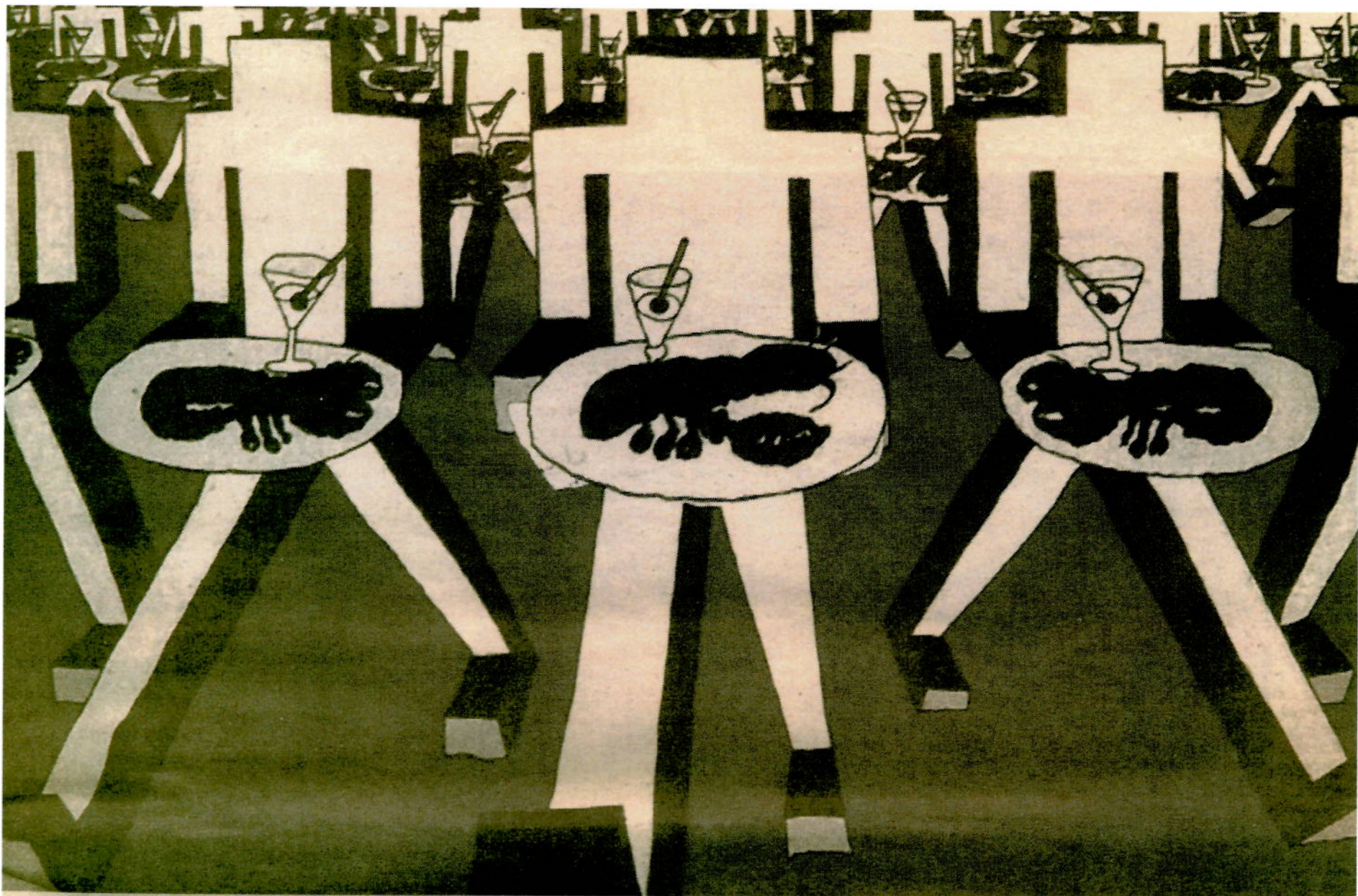
pushwagner

interaktivt tv

kunst på video

maartmann-moe og multimedia

cd-rom: wright, shakespeare, bibelen



Tekst **Mattias Øhra** | Bilder **Pushwagner**

Kyborger eller teknofobiker?

Det foregår en informasjonsteknologisk debatt for tiden. I det ene hjørnet står *kyborgerne*¹, i det andre står *teknofobikerne*². Med andre ord, det er snakk om ekstreme ytterpunkter hvor man av retoriske grunner setter alt på spissen. Så la oss slenge oss på.

Kyborgeren beskylder teknofobikeren for å male fanden på veggen. Det har han fullstendig rett i. Teknofobikeren beskylder på sin side kyborgeren for å feie dritten under teppet. Noe som også er fullstendig riktig. Som vi vet er dette ingen ny debatt. Snarere tvært imot, den er gammel som fanden selv.

Teknofobikeren liker ofte å se på seg selv som en plante. Ved hjelp av metaforens nærhet til naturens orden og logikk er han alltid ute etter å fange det kunstige. Vi må ta vare på våre røtter, sier han, og sikter kanskje til humanistiske verdier. Vi må passe oss for ikke å bli fremmedgjort, sier han. Teknofobikeren er skeptisk, ja vi kan gå så langt som å si at han er skeptisk av «natur».

Derfor vet vi at han var der da pyramidene ble bygget, eller da Roma by ble forsynt med vann ved hjelp av akvedukter. Han var også skeptisk tilstede da skriftkulturen tok av, og selvfølgelig meget skeptisk tilstede da gamle Gutenberg trykket sin første bibel. Kort sagt, han var der da telefonen, dampen, elektrisiteten og data-teknologien så dagens lys, for å fortel-

le oss at det nye var kunstig, uekte og fremmedgjørende.

Slik er det også med teknofobikeren Lars Nyre som i Dagbladet (7/3) søker med henvisning til Hans Skjervheim å vise oss at kommunikasjonen gjennom den nye informasjonsteknologien gjør oss til instrumentelle tilskuere og ikke deltagende subjekter. Nyre er simpelthen skeptisk til at respektfull kommunikasjon er mulig gjennom den nye teknologien. For teknofobikeren ligger sannheten i det nære. I Skjervheims og Nyles tilfelle ligger det nære i opplysningens og modernitetens idealer om vitenskapelig fornuft og sannhet.

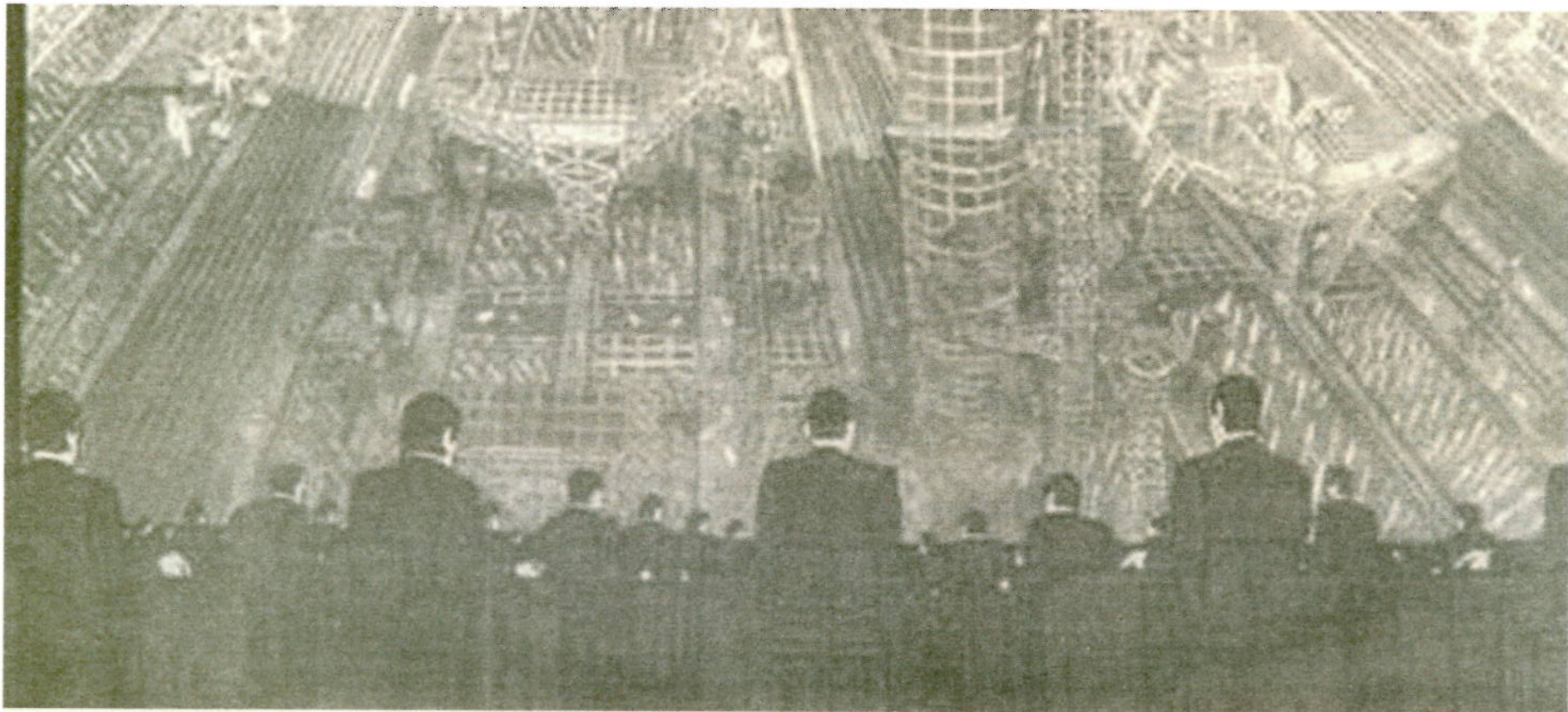
Men hva med Kyborgeren? Jo, han har også alltid vært der. Full av pågangsmot og vitalitet på vegne av all ny teknologi. For Kyborgeren har aldri teknologien eller maskinen vært fremmed eller kunstig. Kyborgeren har alltid manipulert naturen for å nå sine mål. Slik kan vi også si at kyborgeren av «natur» alltid vil alliere seg med teknologien, den er grunnlaget for hans autentisitet.

Hvordan kan det ha seg? Kyborgeren Morten Søby sier det selv: «I det gamle cartesianske verdensbildet forstås subjektet gjennom motsetningene natur/kultur, menneske/maskin, kropp/sjel, samfunn/selv. Dette verdensbilde har mistet sin gyldighet» (Dagbladet 29/2). Dette kan bety at teknologien er like menneskelig som noe annet. Ja, kanskje er det nettopp teknologien som kjennetegner det menneskelige, det være seg en tommel som kan gripe eller to hender med ti fingre (jfr matematikkens 10-talls system). Kan hende er det slik at maskinen springer ut av våre kropp. Kanskje er det slik at de menneskeskapte objekter nettopp er gestaltet gjennom våre kropp. Vi kan eks. si at en blind mann og hans stokk, kun er et forhold mellom ham selv og et ytre objekt (stokk). På den andre siden kan vi si at stokken for den blinde ikke er en fysisk gjenstand utenfor kroppen, men en forlengelse og forsterkning av den sansende kropp. I reell forstand er den blindes sanseapparat like mye i stokken som i hånden. Sier vi oss enige i det siste kan vi simpelthen ikke se på «tingene» kun som ytre ob-

jekter. Boliger, biler og arbeidsverktøy bærer kroppen i seg, samtidig som de springer ut av våre kropp. Slik er en sykkel, bil eller PC meningsløse objekter uten den biologiske kropp.

Kyborger? Er det slik at mennesket alltid har vært en krysning mellom menneske og teknologi, eller for den saks skyld menneske og maskin? I så fall er vi alle kyborgere enten vi liker det eller ikke. Ved hjelp av teknologien har mennesket kunnet overvinne begrensninger. Eksemplene er mange. Vi vet at lokførere på gamle damplokomotiver gjerne følte seg sterkt knyttet til sin maskin, som også ofte fikk navn og som ble tillagt andre menneskelige egenskaper som; «hun er lunefull i dag» eller «det skal nok mere kull til å få opp luven på ho i dag». Her ser man på lokomotivet som en kvinne som må stelles varsomt med for at hun skal gjøre som du vil.

Det er ikke sjelden vi sier til en venn når ting går litt tregt: «Hei, se å få opp dampen'a», uten at vi føler oss fremmedgjort av maskinen av den



grunn. Søkt, ja vel, men hva med sykkel? Har du noen gang sett en kyborger på sykkel? Hvis vi er enige om at en Kyborger er en krysning mellom menneske og maskin, kan jeg ikke tenke meg et bedre eksempel på en kyborger enn syklisten. Dette vidunder gjorde at man kunne persipere verden på en ny måte, da spesielt i nedoverbakke. Ingen skal komme å si at ikke jeg var en kyborger der jeg suste avgårde på min røde apachesykel en gang på syttitallet.

Syklisten som representant for den eldre kyborger hadde det mye moro, og om han også kunne komme til å forelske seg i sin protese, gikk han likevel ikke så langt som å forstå seg selv i sykkelens bilde. Her ligger det en vesensforskjell, da vår tids kyborgere mer vil forstå seg selv i datamaskinens bilde. Selv om dagens hjerneforskning har henter sine metaforer fra datamaskinen – jfr. korttids og langtidsminne osv – er det ikke sikkert at vi velger å forstå oss selv i datamaskinens bilde av den grunn. Med andre ord forstår jeg meg selv hverken som en kyborger, dataprosessor eller plante for den saks skyld.

Uten ettertenksomhet? Det som er interessant, er at begge ytterpunkter i form av kyborger – teknofobiker, er med på å opprettholde de gamle dikotomier mellom natur/kultur, individ/samfunn, menneske/teknologi osv. Vår tids kyborgere velger maskinen. Teknofobikeren velger mennesket. Begge velger side og opprettholder dermed de moderne motsetningsforhold. De er opptatt av å sjokkere hverandre, og det sjokkerende ligger i en rendyrkelse av det ene framfor det andre. Når kyborgeren Søby sier at vi ikke kan velge å stå utenfor teknologien, er jeg enig med ham. Når han videre provoseres av menneskers motvilje mot å innlemme seg i cyberspace, ja at hele nasjonen gjennomsyres av teknofobi, og at det hellige Norske Arbeiderpartiet lider av datavegring, blir jeg urolig. Er hans forelskelse i maskinen gått over til å ligne en het brennende og fanatisk kjærlighetsaffære? Så ille er det ikke, men vi kan få en fornemmelse av at dagens *cyberpunkere*³ er så blendet av sin kjærlighet til maskinen at de kritiske implikasjoner som de selv mener å inneha, ikke virker helt troverdige.

Faren, sier Søby, er «at alle ikke vil finne seg til rette i cybersfærens interaksjonsnett. Tilbake ligger overflodige

individer. Overflødige kropper, kunnskap, nasjoner og økonomi. Allikevel har vi ikke noe valg. Vi må lære oss å navigere i *kulturens digitale felt*». (Dagbladet, 29/2). Vårt problem er at vi svært gjerne vil at navigatøren skal være så edruelig som mulig. Det er legitimt med skeptisisme for oss som vet at mennesket kan blendes av sine maskiner. Kyborgerne som sto på broen og navigerte Titanic var så begeistret av maskinens blendverk at de i godt over tyve knops fart «surfet» rett i det berømmelige isfjellet.

Noe å lære av hverandre? Hva kan så teknofobikeren lære av kyborgeren? Han kan lære at modernitetens opprettholdelse av natur, kultur, fornuft, styring, bevissthet og historie lenger kan forstås som noe statisk, entydig refererende, allment og overhistorisk. Han kan lære at ikke noe ved virkeligheten ligger fast i evig tid, mens noe annet er i forandring. Slik kan han også lære at troen på at bevissheten er den samme, uansett historisk kontekst, ikke lenger er troverdig. Han kan lære at hvis vi fortsatt opererer med et skille mellom materiell endring og fast bevissthet, vil vi ikke være i stand til å møte framtidens nye utfordringer. Framtidens virkelighetsforståelse vil fordre et totalt nytt innhold, fortolkninger og moral. Vi kan ikke løse de bioteknologiske problemstillinger i fremtiden med Kants kategoriske imperativ. Slike forsøk blir mer å regne som gamle kart i nytt landskap. Fremtiden vil gi oss nye former for «det menneskelige» som fordrer nye diskurser som ikke lenger kan støtte seg på det moderne.

Hva kan så kyborgeren lære av teknofobikeren? Han kan lære at det er forskjell mellom kulturel relativisme som metode (for å forstå) og kulturel relativisme som livsanskuelse (for å handle moralsk). «Den kulturel relativistiske metoden er en nødvendighet; den kulturel relativistiske moralen er en personlig tragedie», sa Tomas Hylland Eriksen en gang. Hvis dagliglivets verdier vil forvitne i cyberspace er det legitimt med et varsku. Med andre ord, selv om modernitetens verdier ikke lenger er moralsk holdbare, legitimerer ikke dette at det er fritt fram for enhver drittsekk. Det holder fortsatt ikke å bombe Libanesiske kvinner og barn som ledd i en kirurgisk krigføring. Slik er det også uholdbart at en eller annen «gale-Mattias» kan surfe seg fram til en hjemmeside med opp-

skriften på hvordan man for en tusenlapp kan lage bakteriologiske våpen til hjemmebruk og hygge. Så mye for anarkiet på Internett.

IT-brukernes romantiske utopi om Anarki og Edens Have hører også hjemme på modernitetens skraphaug.

Det er heller gjennom nøktern politikk vi kan gå løs på de ulike og fremtidige maktteknologier *cyberspace*⁴ etter hvert vil frembringe. Her vil en skepsis overfor markedet på den ene siden og staten på den andre, være eksempler på nistepakker som glade kyborgere bør ha med seg på ferden. Videre er det viktig at vi enten som kyborgere eller teknofobikere er klar over at vi får de metaforene vi fortjener. Det kan hende vi i fremtiden ikke vil klare oss hverken med plantemetaforen eller kyborgmetaforen fordi de begge sleper på gammel erkjennelsesteori. Det er ikke alltid slik at de metaforene vi lever med styrer oss dit vi vil. Her ligger det en utfordring og en oppfordring til å lukke opp vinduet og luften skikkelig ut.

Har androiden⁵ svarene? Tanken er ikke så ny som vi kan tro. Allerede i Mary Shelleys roman *Frankenstein* (1818) aner vi et lite snev av sympati for androiden, eller rettere sagt monsteret. Til tider er monsteret mer menneskelig enn sin skaper. Vi kan liksom ikke helt la være å like androiden.

Det samme skjer i science fiction filmen *Blade Runner*. Her søker androidene sin fortid, og søker svar på de grunnleggende spørsmålene «Hvem er jeg?» og «Hvor kommer jeg fra?» Androidene i filmen har innprogrammert en levetid på fire år. Det er den tiden det tar dem å forstå at de er annerledes. De søker febrilsk å få avklart sin identitet før programmeringstiden er omme. De er prisgitt menneskenes vilje til å hjelpe dem til forståelse av sitt opphav. Menneskene på sin side jager iherdig de rømte androidene og viser dem ingen som helst nåde. Det hele er en kamp mellom androidene og de profesjonelle jegerne som ved hjelp av spesialkunnskap kan skille androidene fra mennesker. Til slutt er det en av dem igjen. Jegeren har tatt av dage de resterende. I den avsluttende kampsenen mellom jegeren og androiden, har androiden fått overtaket. Jegeren henger i takgesimsen og mister sakte taket. Da skjer det! I stedet for å la han som uten nåde har jaktet på ham, falle i døden, redder han ham i

siste nervepirrende sekund. Androiden ser, som den eneste redning for fremtiden, å vise mennesket at det kun krevde å bli godtatt som et selvstendig individ. Dens håp for ettertiden er at menneskene skal lære dette. Derfor redder han sin fiende. Androiden redder mennesket for at mennesket skal kunne utvide sin toleranse og respekt for det som det selv har skapt. Med andre ord, har det «skapte» (androiden) en høyere moral en «skaperen» (mennesket).

Skulle det en gang bli en realitet at androiden fødes til vår verden, ser vi at våre skjemaer for «det menneskelige» – vår virkelighetsforståelse og moral – ikke vil være tilstrekkelig.

Om det vil være kyborgeren eller teknofobikeren som er den første til å strekke ut hånden, vet jeg ikke. Det jeg vet er at begge vil være der. For framtidens androider er det å håpe at en av dem viser nåde. Men hvem vet? Kanskje strekker de begge ut en forsøkende og hjelpende hånd. Inntil da treffes vi andre i cyberspace, hvis vi ikke er ute å sykler da.

(1) Kyborg – en kybernetisk organisme. Menneskelig fremstilt kryssning av menneske og maskin.

(2) Teknofobi – frykt for teknologien. Klassisk skille innenfor humanismen hvor man ser kultur og teknologi atskilt. Teknologien skal bearbeides via kulturen slik at den ikke fremstår som fremmedgjørende for mennesket

(3) Cyberpunk – Stil innen klær, musikk og film som aksepterer og fråter i teknologiens tankegang og produkter, men som samtidig er skeptisk til det gjennomteknologiserte samfunn.

(4) Cyberspace – Fra William Gibsons roman «Neuromancer». Mennesket er i rommen koblet direkte til et globalt datanett og som ut fra dette legger ut på reise via dataveiene.

(5) Androide – Genetisk og biokjemisk kunstig fremstilt menneske, gjerne programmerbart. Også kalt Replikant.

ps. Artikkelen er også trykket i Pedagogisk Profil, et smakelig tidsskrift lagt ut på Internett under adressen <http://www.uio.no/~janea/pedprof.htm> red.